

De politie en burger in beeld? Een internationale scoping review naar het beleid inzake bodycamgebruik met aanbevelingen voor politiediensten in België

Thibaut Decombel¹, Yinthe Feys², Anse Stevens³ en Antoinette Verhage⁴

Abstract

In dit artikel wordt, op basis van een *scoping review* naar internationale beleidsaanbevelingen, nagegaan wat de belangrijkste aspecten zijn met betrekking tot een beleid inzake politieel bodycamgebruik. Hoewel de meeste bronnen op de *shortlist* afkomstig zijn uit de Verenigde Staten, worden belangrijke handvaten geboden voor een Belgisch bodycambeleid. Voorbeelden zijn een duidelijk activatiebeleid en richtlijnen m.b.t. het geven van een waarschuwing. Deze aanbevelingen worden afgetoetst aan de wettelijke bepalingen inzake bodycams in België, zoals de individuele beslissingsruimte van Belgische politieambtenaren bij het activeren van de camera. Doorheen het artikel wordt het bodycamgebruik gelinkt aan procedurele rechtvaardigheid. Gezien de schaarste aan bodycamonderzoek in België, worden ook aanbevelingen gegeven voor verder onderzoek naar het thema.

Kernwoorden

Bodycam – Politie – Beleid – België – Procedurele rechtvaardigheid

1. Introductie

Eén van de technische middelen die de laatste jaren wereldwijd een impact heeft gehad op de ervaring met politiewerk, is de ingebruikname van bodycams, waarbij politieambtenaren een politie-burger interactie opnemen met een draagbare camera. In België kwam het bodycamdebat op gang naar aanleiding van een schietincident in Brussel in 2013 (Willems, 2013)⁵, waarna één van de politievakbonden pleitte voor het invoeren van bodycams. Een andere politievakbond verzette zich hier echter tegen vanuit de bezorgdheid dat de aandacht vooral naar het politieoptreden zelf zou gaan, zonder de aanleiding van de tussenkomst in kaart te brengen (Vanherle, 2013). In 2020 rees de vraag naar bodycams opnieuw, onder andere naar aanleiding van geweld tegen politie- en hulpdiensten in Brussel. Hierna kondigde de minister van Binnenlandse Zaken in januari 2021 aan dat er 2900 bodycams aangekocht zouden worden die tussen 2021 en 2024 stelselmatig gebruikt zullen worden door de politiediensten (Bové, 2021). Kortom, hoewel de eerste experimenten met bodycams in lokale

---

¹ Master in de criminologie (2021), UGent. Dit artikel is mede gebaseerd op het masterproefonderzoek van deze auteur.

² Doctoraatsonderzoekster IRCP (*Institute for International Research on Criminal Policy*), UGent.

³ Assistent en doctoraatsonderzoekster IRCP (*Institute for International Research on Criminal Policy*), UGent.

⁴ Hoofddocent Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal recht, IRCP (*Institute for International Research on Criminal Policy*), UGent.

⁵ De politie schoot een man neer nadat deze op hen afstapte en hen bedreigde met een, naar eigen zeggen, imposant mes. De persoon overleed later in het ziekenhuis aan zijn verwondingen (Willems, 2013).

politiezones al liepen in 2009 (Verhage & Feys, 2019), is de eigenlijke uitrol hiervan pas jaren later op gang gekomen.

Bodycambeelden kunnen volgens onderzoek zowel reactief als preventief nuttig zijn. Reactief vooral als *accountability* instrument (St. Louis et al., 2019), waarbij de politie verantwoording aflegt over haar optreden en in het kader van klachtenafhandeling, wanneer burgers klacht neerleggen over het politieoptreden. De beelden kunnen transparantie bieden over politionele tussenkomsten en incidenten, zowel wat betreft het gedrag van de burger als het gedrag van politieambtenaren. Vertrekpunt daarbij is dat procedureel rechtvaardig gedrag (de rechtvaardigheid van het gebruik van politiebevoegdheden en autoriteit (Maesschalck, 2019), bijvoorbeeld het geven van uitleg, het tonen van respect of onpartijdige besluitvorming) vanuit de politie (maar ook vanuit de burger) gestimuleerd kan worden en dat we bij problematische tussenkomsten een beeld krijgen van de interactie. Onderzoek lijkt te bevestigen dat burgers positieve gevolgen ervaren van het gebruik van bodycams met betrekking tot *accountability* en gedrag (Taylor & Lee, 2019). Ook stellen onderzoekers dat bodycams een positieve impact hebben op de perceptie van vertrouwen en de ervaren procedurele rechtvaardigheid (McCluskey et al., 2019). Dit alles kan op zijn beurt een impact hebben op de legitimiteit van de politie (Flight, 2019; Verhage & Feys, 2019). St. Louis et al. (2019) geven echter terecht aan dat bodycams op zich niets aan de oorzaken van negatieve interacties tussen burger en politie veranderen. Ander onderzoek wijst onder meer uit dat de effecten van bodycams op het gedrag van burgers en politie nog onduidelijk zijn (Taylor & Lee, 2019). Kortom, onderzoek wijst momenteel op verschillende voor- en nadelen en studies spreken elkaar soms ook tegen.

Onderzoekers die deze voor- en nadelen reeds inventariseerden (zie bijvoorbeeld Verhage & Feys, 2019), wezen op het belang van een duidelijk beleid rond bodycamgebruik (wanneer de bodycam dragen, wanneer de bodycam aanzetten, etc.). Om dit mogelijk te maken dient dit beleid in eerste instantie verder in kaart gebracht te worden. Het doel van dit artikel is dan ook om dieper in te gaan op het beleid inzake bodycamgebruik bij de Belgische politie, om vervolgens aanbevelingen te formuleren om de afstemming op het praktijkveld te vergroten. Hiervoor doen we een beroep op een *scoping review* die internationale beleidsaanbevelingen samenbrengt. Onze onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt: ‘Welke aanbevelingen kunnen, op basis van internationale literatuur, geformuleerd worden ten aanzien van het Belgische beleid inzake bodycams?’. We trachten daarbij internationale *good practices* te identificeren.

In wat volgt bespreken we eerst het beleid inzake bodycams in België anno 2021. Vervolgens lichten we de *scoping review*-procedure toe die werd gevolgd. Daarna gaan we dieper in op de verschillende aanbevelingen die werden geformuleerd in internationale publicaties. Tot slot zullen we deze bevindingen aftoetsen aan het Belgische bodycambeleid en aanbevelingen formuleren om dit beleid verder te optimaliseren. Daarbij zal nagegaan worden welke rol bodycams kunnen spelen in het kader van procedurele rechtvaardigheid.

2. Bodycambeleid in België

In België is het gebruik van bodycams nog maar recent ingeburgerd. In 2017 experimenteerde politiezone Westkust (een lokaal politiekorps) als eerste met bodycams, pas nadien volgden andere zones geleidelijk aan (Verhage & Feys, 2019). Waar een recent (journalistiek) artikel aangeeft dat bijna alle Brusselse politiezones over bodycams beschikken (Bruzz, 2021), moeten we opmerken dat er erg veel lokale verschillen zijn: sommige politiekorpsen hebben een groot aantal bodycams, andere korpsen hebben slechts enkele toestellen, nog andere korpsen hebben er zelfs geen. En zelfs wanneer politiediensten bodycams ter beschikking hebben, worden deze niet steeds gedragen door de

politieambtenaren in kwestie. Politiediensten kunnen overigens interne richtlijnen bepalen, waarin - bij gebrek aan een omvattend nationaal kader- een lokaal beleid kan worden bepaald. Wanneer bodycams gedragen worden, is het aan de politieman of -vrouw om te beslissen wanneer deze wordt ingeschakeld (Bruzz, 2021). Aan het (al dan niet) gebruik van bodycams door de Belgische politie gaan dus heel wat beleidsmatige beslissingen vooraf, evenals individuele beslissingen van de politiemedewerker in kwestie. Een uitgewerkt, overkoepelend beleid zou deze beslissingen moeten sturen om consistentie in deze beslissingen te verhogen. We gaan, in wat volgt, dan ook dieper in op het wettelijk kader inzake bodycamgebruik door Belgische politiediensten.

Het bodycambeleid voor de Belgische politie ligt grotendeels vast in de Wet op het Politieambt (WPA)⁶. Art. 25/1 t.e.m. art. 25/8 van deze wet bepalen dat politiediensten camera's op zichtbare wijze mogen gebruiken in het kader van hun opdrachten en stellen richtlijnen op voor dergelijk gebruik. Art. 25/4 van de WPA beschrijft de voorwaarden waaraan een politiedienst moet voldoen voor een wettelijk toegestaan gebruik van bodycams. Zo moet een politiedienst schriftelijke toestemming verkrijgen voordat bodycams in gebruik genomen mogen worden (respectievelijk van de gemeenteraad en de minister van Binnenlandse Zaken voor de lokale politie en de federale politie). De toestemmingsaanvraag moet zo nauwkeurig mogelijk beschrijven wat de doeleinden voor het cameragebruik zijn en welke de gebruiksmodaliteiten zijn, zodat nagegaan kan worden of de persoonlijke levenssfeer beschermd blijft en de aangewende middelen proportioneel zijn met de operationele doelstellingen.

Het is de bevoegdheid van de politiedienst om, aan de hand van een dienstorder of lokale richtlijn, te bepalen in welke situaties een bodycam gedragen moet worden of gebruikt kan worden. De uitvoerende politieambtenaar krijgt echter wel de autonomie om zelf te beslissen wanneer de bodycam geactiveerd wordt. Hierbij dient deze de proportionaliteits- en subsidiariteitsbeginselen in acht te nemen (art. 25/5). Alvorens de bodycam geactiveerd mag worden, moet steeds een mondelinge waarschuwing gegeven worden aan de betrokken personen (art. 25/2). Verder zijn er nog enkele beperkingen aan het bodycamgebruik vooropgesteld. Zo maakt de wetgever een onderscheid tussen besloten en niet-besloten plaatsen. De politie mag bodycams gebruiken op niet-besloten plaatsen en op besloten plaatsen waarvan ze beheerder zijn. Daarnaast mogen bodycams ook ingezet worden -uitsluitend voor de duur van de interventie- op een besloten of een niet-besloten plaats die publiek toegankelijk is en waarvan de politie geen beheerder is. Op deze algemene regel zijn een aantal uitzonderingen. Zo mag het filmen van deze plaatsen geen beelden opleveren die de intimiteit van een persoon kunnen schaden of inzicht geven in de seksuele, spirituele en politieke opvattingen van het individu of de fysieke en mentale gezondheid. Tevens worden enkele beperkingen opgelegd inzake het inwinnen van informatie van de bestuurlijke politie (art. 25/3).

Aangezien het gebruiken van beeldmateriaal inhoudt dat persoonsgegevens worden verwerkt, zijn de politiediensten onderhevig aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming⁷ (oftewel de *General Data Protection Regulation*). Deze wetgeving bepaalt onder meer dat er een functionaris gegevensbescherming moet worden aangewezen die toezicht houdt op de verwerking van de gegevens. Daarnaast bepaalt de Wet op het Politieambt op welke wijze en voor welke termijn de verkregen data bewaard moeten worden en wie toegang krijgt tot deze data. Zo kunnen de informatie en persoonsgegevens verzameld via bodycams bewaard worden voor een duur van niet meer dan twaalf maanden vanaf de registratie ervan (art. 25/6). Art. 25/7 gaat in op de toegang tot de data.

---

⁶ Wet op het politieambt van 5 augustus 1992, B.S. 22 december 1992, 27.124.

⁷ Verordening (EU) 2016/679 van het Europees parlement en de raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van richtlijn 95/46/EG.

Toegang is mogelijk gedurende een periode van een maand, op voorwaarde dat het vanuit operationele doeleinden is en noodzakelijk voor de uitoefening van een opdracht. Nadien is de toegang enkel mogelijk voor doeleinden van gerechtelijke politie, na een schriftelijke, met redenen omklede beslissing van de procureur des Konings. De informatie wordt overigens uitvoerig beveiligd en elke toegang wordt geregistreerd. Ditzelfde artikel stelt voorop dat de beelden, na anonimisering, kunnen worden gebruikt voor didactische en pedagogische doeleinden voor politieambtenaren.

Wanneer we de Belgische rechtspraak erop nahouden, zien we dat er nauwelijks adviezen en interpretaties zijn met betrekking tot het gebruik van bodycams en mogelijk beleid hieromtrent. In Jura wordt er inzake bodycams bijvoorbeeld slechts één rechterlijke uitspraak gevonden. Die uitspraak heeft geen betrekking op een andere doelgroep dan politiediensten, namelijk fiscale ambtenaren. De rechtbank in West-Vlaanderen, afdeling Brugge, heeft in 2018 geoordeeld dat het gebruik van bodycams bij het uitvoeren van controleactiviteiten door fiscale ambtenaren, niet maakt dat de onderzoeksdaden onwettig zijn. Er wordt ook vermeld dat het gebruik van dergelijk bewijs niet strijdig is met het recht op een eerlijk proces.

Zoals hierboven besproken, legt de WPA een wettelijk kader vast voor het gebruik van bodycams door Belgische politiediensten. In een advies van het Controleorgaan op de politionele informatie (COC)⁸ van 8 mei 2020 concludeerde het COC echter dat er een spanningsveld bestaat tussen de juridische omkadering en het gebruik van de bodycam op het werkveld (Controleorgaan op de politionele informatie, 2020). Uit de bevindingen van het COC rijst de vraag of het in de WPA vastgelegde wettelijke kader werkbaar is om bodycams in de praktijk te gebruiken. Aangezien het bodycambeleid in sterke mate bepaalt of de gewenste voordelen behaald worden, dringt een analyse van dit beleid zich op. Dit doen we zoals gesteld aan de hand van een *scoping review* waarbij we op zoek gaan naar (internationale) beleidsaanbevelingen en deze vervolgens aftoetsen aan het Belgische beleid.

3. Methodologie: een *scoping review*

Met het oog op de analyse van het internationale beleid inzake bodycamgebruik door politiediensten, werd in het kader van een masterproefonderzoek een *scoping review* uitgevoerd door de eerste auteur van dit artikel. Dit gebeurde volgens de methode van Feys (2021), met uitzondering van de beoordeling van de methodologische kwaliteit van de opgenomen publicaties (i.e. *critical appraisal*). Deze keuze werd beïnvloed door de resultaten van enkele sensitiviteitsanalyses⁹ (Feys et al., 2017; Verhage & Boels, 2017) die suggereren dat het beter is om geen bronnen uit te sluiten op basis van dergelijke beoordeling. Dit kan immers leiden tot verlies aan informatie, standpunten en nuances (Feys & Verhage, 2018). Dit staat volgens de betrokken auteurs echter in contrast met eerdere sensitiviteitsanalyses, die regelmatig aantoonde dat het uitsluiten van publicaties waarin onvoldoende (of minder) wordt gerapporteerd over methodologische aspecten, geen significant effect heeft op de resultaten.

Deze *scoping review* richt zich op informatiebronnen die ~~rechtstreeks of onrechtstreeks~~ beleidsmatige overwegingen of suggesties formuleren inzake de implementatie of het gebruik van bodycams door de politie, zowel op basis van empirische bronnen als eerder beleidsmatige teksten. We willen immers een uitgebreid zicht geven op mogelijke beleidsaanbevelingen, ook wanneer deze bijvoorbeeld

---

⁸ Het Controleorgaan op de politionele informatie is de gegevensbeschermingsautoriteit voor de politie. Het is een onafhankelijke parlementaire instelling belast met het toezicht op de politionele informatiehuishouding (Controleorgaan op de politionele informatie, 2021).

⁹ Een sensitiviteitsanalyse heeft tot doel om na te gaan of en in welke mate publicaties van minder kwaliteitsvolle onderzoeken een bijdrage leveren aan de resultaten van de synthese (Feys & Verhage, 2018).

gebaseerd zijn op juridische overwegingen of theoretische invalshoeken – we komen hier aan het einde van het methodologische luik op terug. Hoe dan ook gaan alle bronnen opgenomen in de *scoping review*, in op het gebruik van bodycams en de lessen die daaruit getrokken kunnen worden. Dit artikel vat met andere woorden de verschillende aanbevelingen samen en geeft een overkoepelend overzicht van beleidsmatige implicaties die ook in een Belgisch bodycambeleid in overweging dienen te worden genomen.

Aangezien bodycams in de meeste landen rond het jaar 2000 werden geïntroduceerd (Flight, 2019), werd er naar literatuur gezocht binnen het tijds kader 2000-2021¹⁰. Er werd zowel naar Nederlandstalige als naar Engelstalige literatuur gezocht aangezien dit aansloot bij de taalvaardigheid van de eerste auteur. Dit impliceert echter ook dat anderstalige bronnen, die mogelijk het nationale bodycambeleid in Europese en andere landen onderzoeken, niet werden gevonden met behulp van deze *scoping review*. Dit is een belangrijke beperking van dit onderzoek gezien er op die manier heel wat relevante literatuur kan ontbreken in de analyse. We komen hier later nog op terug. Het type bron werd niet opgenomen als inclusie- of exclusiecriteria: zowel empirische als niet-empirische bronnen (bv. grijze literatuur) kwamen in aanmerking voor deze analyse. Empirisch onderzoek ging voornamelijk in op de visie van burgers en politiemensen op bodycams, de invloed van bodycamgebruik op de afhandeling van incidenten en het gebruik van bodycams in de praktijk (bv. activatie). Niet-empirische literatuur werd opgenomen omdat deze vaker informatie bevatte over overwegingen m.b.t. privacy en bewaring van de data (bv. hoe er met verworven data moet worden omgegaan in de context van *privacy*-overwegingen, hoe de data bewaard moeten worden, wie toegang krijgt tot de data). Aangezien het doel van de *scoping review* was om in te gaan op een zo ruim mogelijk aantal beleidsaspecten m.b.t. bodycamgebruik, was het bijgevolg noodzakelijk om ook niet-empirische bronnen op te nemen. De combinatie van beide types bronmateriaal geeft ons meer volledige input over een (mogelijk) te voeren bodycambeleid. In tabel 1 (zie later) wordt een overzicht gegeven van de bronnen op de *shortlist* die empirisch onderbouwd dan wel niet-empirisch van aard zijn. Een exclusiecriteria, ten slotte, betreft het gebrek aan toegang tot de full-tekst van de publicatie.

Er werd naar relevante literatuur gezocht in de databanken *Web of Science*, *HeinOnline* en *Sociological Abstracts*, in de Nederlandstalige tijdschriften *Tijdschrift voor Criminologie* en *Panopticon* en in de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit Gent. Dit gebeurde aan de hand van zorgvuldig geformuleerde kernwoorden en door gebruik te maken van Booleanse operatoren. Elke *search string* (i.e. zoekopdracht bestaande uit verschillende kernwoorden) werd driedelig opgebouwd: één kernwoord diende te verwijzen naar een synoniem van 'bodycam' ('bodycam*', 'body-worn cam*', 'BWC', 'BWV', 'wearable cam*', 'body-worn video'), één kernwoord naar de 'politie' ('politie', 'police', 'law enforcement') en één kernwoord naar een term die gerelateerd is aan de implementatie van of het beleid inzake bodycams ('strategie'/'strategy', 'implement*'/implement*', 'aanpak'/'approach', 'regelgeving'/'regulation', 'beleid'/'policy').¹¹ Alvorens van start te gaan met het zoekproces, werd er op kleine schaal een test uitgevoerd in verschillende zoekmachines en werd feedback ingewonnen bij de promotor (vierde auteur) en commissaris (tweede auteur) van de masterproef. Deze beperkte *pilot* resulteerde in bovenstaande werkwijze.

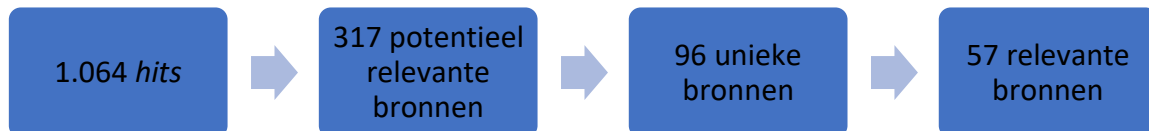
---

¹⁰ De zoekbeurten vonden plaats in begin februari 2021. Literatuur die na deze data werd gepubliceerd, kon dan ook niet worden teruggevonden op basis van de zoekopdrachten.

¹¹ De zoektermen 'body-worn cam*' leverde de meeste *hits* op, namelijk 409. Ook de kernwoorden 'body-worn video', 'wearable cam*' en 'BWC' leverden heel wat *hits* op, respectievelijk 238, 164 en 139. De kernwoorden 'bodycam*' en 'BWV' leverden minder *hits* op, respectievelijk 62 en 52.

'body-worn cam*' en 'body-worn video' leverden de meeste *hits* op, respectievelijk 409 en 238. De kernwoorden 'BWV' en 'wearable cam*' leverden elk 164 *hits* op. De kernwoorden 'BWC' leverde 139 *hits* op, 'bodycam*' 62.

Het zoekproces bestond uit meerdere fasen. In eerste instantie werden de verschillende zoekplaatsen doorzocht op basis van de kernwoorden om na te gaan hoeveel potentieel relevante bronnen worden teruggevonden. In totaal werden er 1.064 *hits* gevonden die op basis van titel beoordeeld werden op hun relevantie. 317 van deze bronnen werden potentieel relevant bevonden en kwamen daardoor terecht op de *longlist*.¹² Na het verwijderen van de dubbels in de *longlist* werd het aantal potentieel relevante bronnen teruggebracht van 317 naar 96 unieke bronnen. Na het aftoetsen van de inclusie- en exclusiecriteria (zie supra), werden 57 bronnen opgenomen op de *shortlist*. Op basis van deze bronnen worden de analyses uitgevoerd, met name de eerste auteur van deze bijdrage, onder begeleiding van zijn promotor en commissaris (Decombel, 2021). Het zoekproces en de analyses werden slechts door één onderzoeker uitgevoerd. Figuur 1 geeft een overzicht van het zoekproces.

Figuur 1. Overzicht resultaten zoekproces

Op één publicatie na (Verhage & Feys, 2019), zijn alle bronnen op de *shortlist* Engelstalig. Van de 57 publicaties die werden geanalyseerd, kennen er 49 hun oorsprong in Amerika, waarvan 47 in de Verenigde Staten. De overige Amerikaanse bronnen komen voort uit Canada en Uruguay. Twee artikels hebben betrekking op Nederland, twee op Engeland en twee op Australië. De laatste twee publicaties zijn geschreven over België en Turkije. Hoewel deze bevinding deels het resultaat is van de geïncludeerde talen, kunnen we hier voorzichtig uit afleiden dat Amerika, en meer bepaald de Verenigde Staten, een pionier is voor wat betreft het onderzoek naar bodycams. Tegelijkertijd leidt dit echter tot een voorzichtige houding om de resultaten en aanbevelingen te vertalen naar de Belgische context.

Met uitzondering van één *editorial introduction*, zijn alle bronnen op de *shortlist* tijdschriftartikels. Vier van deze artikels zijn gepubliceerd in 2015.¹³ Geen enkele publicatie dateert van voor 2015. Respectievelijk elf en twaalf tijdschriftartikels uit de *shortlist* zijn in 2016 en 2017 gepubliceerd, wat een verhoogde aandacht voor dit thema in die periode kan suggereren. Ook uit 2020 werden veertien publicaties opgenomen in de *shortlist*. De jaartallen daartussen zijn minder vertegenwoordigd op de *shortlist*: zeven publicaties uit 2018 en zeven publicaties uit 2019 werden opgenomen in de analyses. Twee publicaties werden pas in 2021 gepubliceerd.

Een meerderheid van de publicaties ($n = 36$) is empirisch¹⁴ onderbouwd, voornamelijk op basis van kwantitatieve methoden ($n = 23$) en in mindere mate kwalitatieve methoden – voornamelijk interviews – ($n = 9$) en *mixed-methods* studies ($n = 4$). De overige publicaties ($n = 21$) zijn niet-empirisch. Dit zijn doorgaans loutere literatuurstudies en narratieve reviews (bv. Lum et al., 2019; Maskaly et al., 2017), maar bijvoorbeeld ook een systematische review (Cubitt et al., 2016). In tabel 1 wordt een overzicht van deze verdeling gegeven. Doorheen de publicaties komen enkele *topics* veelvuldig aan bod, zoals

¹² Opmerkelijk is dat er in beide Nederlandstalige tijdschriften geen enkele bron werd teruggevonden. In de Universiteitsbibliotheek werd slechts één bron teruggevonden, maar deze werd wel opgenomen in de *shortlist*.

¹³ Wanneer het jaartal van publicatie in een nummer niet overeenstemt met het jaartal waarin de publicatie voor het eerst online verscheen, baseerden we ons op het jaartal van publicatie in het tijdschriftnummer.

¹⁴ Onder empirisch onderzoek verstaan we studies die kwantitatieve, kwalitatieve of *mixed-methods* dataverzamelmethode gebruiken om onderzoeksdata te verzamelen (bv. surveys, interviews, focusgroepen, observaties, analyse van secundaire data zoals klachten). Diverse *review*-methoden, zoals systematische en *scoping reviews*, worden niet gecategoriseerd als zijnde empirisch.

de percepties van politiemensen over bodycams en de houding van de bevolking tegenover het gebruik van bodycams. Daarnaast werd aandacht besteed aan het verband tussen het dragen van bodycams en het verloop van incidenten en ethische overwegingen inzake het bodycamgebruik.

Type bron	Referenties
Empirisch	Ariel et al., 2017, 2020; Demir & Kule, 2020; Demir et al., 2020; Drover & Ariel, 2015; Fallik et al., 2020; Glasbeek et al., 2020; Goetschel & Peha, 2017; Gramagila & Phillips, 2018; Guzik et al., 2021; Henstock & Ariel, 2017; Huff et al., 2020a, 2020b; Jennings et al., 2017; Jones et al., 2017; Koen et al., 2019; Lawrence & Peterson, 2020; Martain et al., 2021; McCluskey et al., 2019; Newell, 2017; Pickering, 2020; Pyo, 2020; Ready & Young, 2015; Saulnier et al., 2019, 2020; Sommers, 2016; Sousa et al., 2016; Stalcup & Hahn, 2016; Taylor & Lee, 2019; Thompson et al., 2020; Todak et al., 2018; Verhage & Feys, 2019; Wallace et al., 2018; White et al., 2017, 2018; Wooditch et al., 2020.
Niet-empirisch	Alpert & McLean, 2018; Barbour, 2017; Blount, 2017; Brayne et al., 2018; Cubitt et al., 2017; Freund, 2015; Gimbel, 2016; Houwing & van Eck, 2020; Jennings, 2018; Joh, 2016; Lippert & Newell, 2016; Lum et al., 2019; Maskaly et al., 2017; Mateescu et al., 2016; Maury, 2016; Moore, 2015; Palmer, 2016; St. Louis et al., 2019; Taylor, 2016; Thomas, 2017; Timan, 2016.

Tabel 1. Overzicht van de empirisch onderbouwde publicaties en niet-empirische publicaties

In wat volgt bespreken we de voornaamste internationale beleidsaanbevelingen die kunnen worden afgeleid uit de verschillende bronnen. Enige toelichting is daarbij echter op zijn plaats. De *scoping review* is gebaseerd op zowel empirische als niet-empirische literatuur en de analyses werden niet beperkt tot louter empirische resultaten¹⁵. Dit wil zeggen dat aanbevelingen die werden voorgesteld door de auteurs van de respectievelijke publicaties in hun analyse van de resultaten, eveneens worden opgenomen. Hoewel deze aanbevelingen, in empirisch onderbouwde artikels, doorgaans in grote mate voortvloeien uit de empirische resultaten van desbetreffend onderzoek, zijn deze mogelijk onderhevig aan persoonlijke interpretaties en voorkeuren van de auteur(s). In heel wat empirische publicaties zijn de empirische onderdelen echter te beperkt om enkel die secties in aanmerking te nemen voor de analyses. Zo focust het onderzoek van Henstock en Ariel (2017) in de resultaten enkel op de link tussen bodycams en het gebruik van geweld, leggen Ariel et al. (2017) het verband tussen bodycams en klachten uit en focussen Lawrence en Peterson (2020) bijvoorbeeld op de impact van bodycams op het aantal en type proactieve activiteiten. In heel wat van die artikels zijn de empirische luiken eerder kort en statisch (gericht op het reproduceren van de experimentele resultaten) en wordt er pas in de discussie verder ingegaan op de betekenis van deze bevindingen voor het beleid en de beleidsmatige context waarin de effecten optraden. Ook dit is belangrijk in het kader van een analyse van internationale beleidsaanbevelingen. Het niet louter baseren van de analyses op empirische resultaten is evenwel een belangrijke keuze in dit onderzoek en daarmee ook een beperking van de *scoping review*. We komen hier in de discussie kort op terug.

In het volgende onderdeel van dit artikel, met name de internationale beleidsaanbevelingen, baseren we ons enkel op empirisch onderbouwde bronnen – we nemen daarin echter ook de aanbevelingen mee die de auteur(s) zelf voorstellen, dus niet alleen de empirische resultaten zelf. De niet-empirische bronnen nemen we mee in de discussie van de internationale beleidsaanbevelingen.

¹⁵ Dit is bijvoorbeeld het geval in de publicatie van Verhage en Feys (2019), waar naast empirische resultaten gebaseerd op een survey ook op basis van internationale literatuur op verschillende beleidsaspecten wordt ingegaan.

4. Internationale beleidsaanbevelingen

Uit de bronnen op de *shortlist* kunnen een aantal beleidsaanbevelingen worden afgeleid. De belangrijkste daarvan geven we hier weer. Vooreerst beschrijven verschillende bronnen het belang van een duidelijk (activatie)beleid en van politieambtenaren die deze procedure nauwgezet volgen (Ariel et al., 2017; Goetschel & Peha, 2017; Henstock & Ariel, 2017; Huff et al., 2020a; Jennings et al., 2017; Lawrence & Peterson, 2020; Martain et al., 2021; Pickering, 2020; Verhage & Feys, 2019). Dit zorgt namelijk voor een consequenter gebruik van de bodycam en vermindert de ruimte voor willekeur (Verhage & Feys, 2019). Niet alleen zal de politieambtenaar zich daardoor gesterkt voelen in zijn handelen, ook kan het rechtmatig gebruik van het toestel een positieve impact hebben op de relatie met de burger (Goetschel & Peha, 2017; Jennings et al., 2017). Enerzijds is het vertrouwen in het politieoptreden namelijk groter, alsook het gevoel van eerlijkheid en veiligheid waardoor het politieel optreden als meer legitiem ervaren wordt (Ariel et al., 2017). Anderzijds kan het ook een afschrikwekkend effect hebben voor zowel de politieambtenaar als burger waardoor interventies een positiever verloop kennen (Henstock & Ariel, 2017). Op die manier kan dergelijke externe vorm van controle bovendien leiden tot het verhogen van de *accountability* en tot een reductie van politieel wangedrag (Jennings et al., 2017) en het aantal klachten na een politieel interventie (McCluskey et al., 2019).

Ondanks het belang van een duidelijk activatiebeleid, zijn er onderzoeken die aantoonen dat politieambtenaren eerder terughoudend staan tegenover verplichte activatieprotocollen (Guzik et al., 2021). Deze percepties zijn belangrijk omdat het uiteindelijk de politieambtenaar is die beslist wanneer hij/zij de bodycam opzet. Indien daar selectief mee omgesprongen wordt of indien het gebruikt wordt voor misleidend bewijs, dan kan dit de positieve effecten van bodycams tenietdoen en de legitimiteit onder druk zetten. Om dit probleem te verhelpen is het nodig dat de voordelen van het gebruik van bodycams duidelijk gemaakt worden aan politieambtenaren opdat de eventuele negatieve percepties met betrekking tot het bodycamgebruik plaats maken voor acceptatie van deze technologie (White et al., 2017, 2018). Degelijke training (Goetschel & Peha, 2017; Sousa et al., 2016), open communicatie en het verschaffen van duidelijke informatie zijn effectieve middelen om de weerstand te verlagen en de activatieratio te verhogen, waardoor de kans op het behalen van de gewenste effecten door het bodycamgebruik vergroot (Goetschel & Peha, 2017; Huff et al., 2020a).

Hoewel een duidelijk (activatie)beleid veelvuldig aanbevolen wordt, blijven auteurs oppervlakkig omtrent hoe het beleid concreet vormgegeven moet worden. Enkele auteurs beschrijven wel het belang om tijdig een mondelinge waarschuwing te geven over de activatie van de bodycam (Ariel et al., 2017; Henstock & Ariel, 2017; McCluskey et al., 2019). Op deze manier weet de burger dat hij/zij gefilmd wordt en verhoogt de transparantie van het politieel optreden (Henstock & Ariel, 2017). De voordelen van het bodycamgebruik worden daardoor versterkt (Henstock & Ariel, 2017; McCluskey et al., 2019). Daarnaast benadrukken enkele onderzoekers (Ariel et al., 2017; Guzik et al., 2021) dat overheden keuzes moeten maken over wanneer en in welke situaties de bodycam moet geactiveerd worden. Het is namelijk belangrijk om een afweging te maken tussen privacy enerzijds en bruikbaarheid van de beelden (en het bieden van een zo ruim mogelijke context) anderzijds. Het is dan ook essentieel voor alle aanwezige partijen dat er helderheid is over het moment van aanzetten van de camera in combinatie met het zoeken naar optimale garanties voor diverse partijen (daarbij denken we aan verspreiding van de beelden of het *blurren* van personen – Goyvaerts et al., 2021).

Hoewel eerder beperkt, wordt er in een aantal empirische bronnen ook verwezen naar richtlijnen met betrekking tot het bewaren van bodycambeelden en wordt erop gewezen dat dit gepaard gaat met de nodige kosten, wat lange bewaartermijnen kan bemoeilijken (Guzik et al., 2021). Er wordt eveneens

gewezen op het indachtig zijn wie toegang krijgt tot het beeldmateriaal (zie bijvoorbeeld Newell, 2017). We komen hier in de discussie op terug.

Tot slot raden verschillende auteurs (Demir & Kule, 2020; Gramagila & Phillips, 2018; Jennings et al., 2017; Thompson et al., 2020; Todak et al., 2018; White et al., 2018) aan om ook de burgers en andere *stakeholders*¹⁶ te betrekken bij de implementatie van de bodycam, bijvoorbeeld door partners te betrekken in regelmatige vergaderingen opdat zij input kunnen geven op het te voeren beleid (White et al., 2018). In dit opzicht is het eveneens belangrijk dat er wordt ingezet op realistische verwachtingen, zoals wat de bodycam (niet) kan doen en wat precies wordt opgenomen (Gramagila & Phillips, 2018; Jennings et al., 2017). Denk bijvoorbeeld aan transparantie van het politieoptreden, een efficiënte behandeling van klachten en het bewerkstelligen van vertrouwen in de politie. Wat dit laatste betreft, blijkt uit een studie van Thompson et al. (2020) dat wanneer burgers weten dat hun politiekorps bodycams gebruikt, zij meer geneigd zijn om politionele interacties als procedureel rechtvaardig en legitiem te zien. Daarbij kan worden aangeraden om de implementatie van de bodycam af te stemmen op de gemeenschap. Elke gemeenschap is immers verschillend en heeft andere bezorgdheden met betrekking tot de implementatie en/of het gebruik van bodycams. Het is dan ook waardevol om deze bezorgdheden te identificeren en er actief op in te zetten (Demir & Kule, 2020). Wanneer er ruimte is om deze zorgen als burger uit te spreken en om als politiedienst met die bezorgdheden aan de slag te gaan, kan het geloof in de positieve effecten van een bodycambeleid en het vertrouwen in de politie vergroot worden.

5. Discussie

5.1 Beleidsmatige implicaties

Sinds de wet van 21 maart 2018¹⁷ ligt het gebruik van bodycams vast in de Wet op het Politieambt. De wet bepaalt welke plaatsen, situaties en persoonskenmerken mogen vastgelegd worden op beeld- en audiomateriaal.¹⁸ Dergelijke bepaling zorgt ervoor dat de privacy van de burger op bepaalde plaatsen meer gewaarborgd is dan op andere en beschermt de burger tegen misbruik van data verkregen door bodycams. Hoewel de plaatsen waar bodycams ingezet mogen worden duidelijk afgebakend zijn, heeft de politieambtenaar nog steeds de autonomie om zelf te beslissen wanneer de bodycam geactiveerd wordt, mits de proportionaliteits- en legaliteitsprincipes gewaarborgd blijven. Uit de *scoping review* blijkt echter dat een belangrijk onderdeel van een succesvol bodycambeleid duidelijke richtlijnen met betrekking tot de activatie van de bodycam zijn. Een duidelijk activatiebeleid zorgt er namelijk voor dat de politieambtenaar meer geneigd zal zijn om de procedures te volgen en vergroot de transparantie van het politieoptreden, het vertrouwen van de burger en verlaagt de kans op klachten (Ariel et al., 2020; Huff et al., 2020a). Belgische beleidsmakers¹⁹ laten de keuze tot activatie echter aan de

---

¹⁶ Externe partners of *stakeholders* zijn bijvoorbeeld rechters, de procureur des Konings, parketmagistraten en lokale besturen (Todak et al., 2018).

¹⁷ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *B.S.* 16 april 2018, 33.691.

¹⁸ Dit sluit aan bij de bedenking die wordt gemaakt in enkele niet-empirische bronnen (Freund, 2015; Houwing & van Eck, 2020; Maury, 2016) dat beleidsmakers duidelijk dienen te omschrijven op welke plaatsen en in welke situaties niet gefilmd mag worden, waarbij bepaalde plaatsen of situaties meer bescherming genieten (bv. privéwoning of situaties m.b.t. kindermishandeling).

¹⁹ Met 'Belgische beleidsmaker' wordt in dit artikel iedere actor bedoeld die een impact heeft op/sturing geeft aan het Belgische beleid (bv. de bevoegde ministers, de burgemeester, het politiecollege/politieraad, de wetgever). Ook hogere officieren binnen een politiezone of -dienst (bv. korpschef als hoofd van een lokale politiezone) vallen onder deze beschrijving.

politieambtenaar en blijft bijgevolg te oppervlakkig waardoor de activatie afhangt van operator tot operator. Dit kan, in het slechtste geval, leiden tot selectiviteit en misleidende video-opnames. Daarnaast kan het aanleiding geven tot een verschillend gebruik van korps tot korps wat onzekerheid bij burgers in de hand kan werken.

Het is om deze reden aanbevolen dat Belgische beleidsmakers een duidelijkere regelgeving voor de activatie van de bodycam vastleggen. Een activatiebeleid zoals in Engeland, waarbij duidelijk wordt omschreven op welke wijze de bodycam moet geactiveerd en gedeactiveerd worden en in welke situaties de bodycam (tijdelijk) mag worden uitgeschakeld (College of Policing, 2014), kan het Belgische beleid aanzienlijk versterken. Een degelijk activatiebeleid kan een positieve invloed uitoefenen op het procedurele rechtvaardigheidsgevoel van de betrokkenen, namelijk de perceptie van de mate waarin procedures als eerlijk worden ervaren door zij die bij de procedures betrokken zijn. Het duidelijk aangeven van de start van de opname, in combinatie met duidelijkheid en consistentie in activatieprocedures is daarbij een eerste stap. Onpartijdigheid, transparantie en op feiten gebaseerd werken liggen immers aan de basis van een procedureel rechtvaardig politieoptreden (Maesschalck, 2019). Door de activatieprocedure vast te leggen kan het vertrouwen van de burger in het politionele optreden stijgen (o.m. door de geboden transparantie) en het gevoel van rechtvaardigheid vergroot worden. De bodycam wordt in deze context gezien als een aanvullend controlemechanisme op het politionele optreden waardoor de burger gesterkt wordt in het ervaren van een correcte bejegening.

Het beleid in België laat niet toe om de bodycam te implementeren zonder een toestemmingsaanvraag waarbij een impact- en risicoanalyse wordt uitgevoerd. Deze aanvraag dient te worden gericht aan de gemeenteraad (lokale politiezone) of de minister van Binnenlandse Zaken (federale politie) en omvat onder meer een precisering van de doeleinden van het cameragebruik en de gebruiksmogelijkheden ervan. De impact- en risicoanalyse is gericht op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, onder meer door aandacht te besteden aan het type persoonsgegevens dat wordt verwerkt (Art. 9 van de wet van 21 maart 2018). Op deze manier trachten Belgische beleidsmakers de persoonlijke levenssfeer te beschermen en te voorkomen dat het bodycamgebruik disproportioneel wordt ingezet. Hoewel deze bepaling belangrijk is om schade door de implementatie van een bodycam te voorkomen en de implementatie af te stemmen op de gemeenschap, moeten Belgische beleidsmakers meer aandacht besteden aan de context waarin de bodycam wordt geïmplementeerd. Uit de *scoping review* bleek immers dat een groot deel van het succes van een bodycambeleid afhangt van de betrokken stakeholders (Lum et al., 2019; White et al., 2018). Zowel de politieambtenaar als de burger spelen een belangrijke rol in een effectief bodycambeleid en krijgen te weinig aandacht in het Belgische beleid. Daarom moet in eerste instantie aandacht besteed worden aan politieambtenaren. Zij zijn immers belast met het gebruik van de camera's. Door duidelijke regels te bepalen, voldoende informatie ter beschikking te stellen en duidelijke verwachtingen te creëren, wordt het geloof in de functionaliteit en de positieve effecten van de bodycam mogelijk aangesterkt. Volgens verschillende bronnen leidt dit tot een verhoging van de activatie van de bodycam en tot politieambtenaren die meer nauwgezet de regels volgen (Demir & Kule, 2020; Huff et al., 2020a). De opleidingen, zowel basis- als voortgezette opleidingen, kunnen in dit opzicht een belangrijke rol spelen. Door bovenstaande elementen te integreren in deze opleidingen, is het namelijk mogelijk om nieuwe politieambtenaren al vanaf de aanvang van hun loopbaan vertrouwd te maken met en te ondersteunen in het uniform gebruik van bodycams.

Naast politieambtenaren moeten ook burgers betrokken worden. Met de risico- en impactanalyse werd al een eerste aanzet gegeven om aandacht te besteden aan de plaats van de burgers in het bodycambeleid. De betrokken actoren moeten er echter ook voor zorgen dat de burger op voldoende wijze geïnformeerd is, op de hoogte is van de aanwezigheid en de doelstellingen van de bodycam, en

dat deze correcte verwachtingen heeft (Demir & Kule, 2020; Thompson et al., 2020). Concreet zouden politiediensten, zowel lokaal als federaal, daar een rol in kunnen opnemen door deze informatie via verschillende kanalen tot bij de burger te brengen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door de informatie op een uniforme wijze beschikbaar te stellen op hun websites en te berichten over het gebruik van bodycams via sociale media. Daarnaast moet er specifieke aandacht zijn voor de effecten die een bodycambeleid op minderheden kan hebben. Op deze manier kan het geloof in de positieve effecten van een dergelijk beleid en het vertrouwen in de politie vergroot worden (Demir & Kule, 2020; Thompson et al., 2020).

De toegenomen kennis en betrokkenheid hebben niet alleen een potentieel positieve invloed op het vertrouwen in de bodycam of de politie maar kunnen, mits transparant uitgevoerd, tevens een positief effect hebben op het rechtvaardigheidsgevoel. De verworven kennis met betrekking tot het gebruik van bodycams en de toegenomen betrokkenheid kunnen het geloof in de positieve effecten van dergelijk beleid vergroten waardoor de betrokkenen zich meer correct behandeld kunnen voelen.²⁰ Beleidsmakers kunnen hierop inzetten door wederom duidelijke en begrijpbare informatie te verspreiden, door een dialoog met de gemeenschap aan te gaan of zelf, zoals in Engeland, een samenwerking op te bouwen met de gemeenschap (College of Policing, 2014).

In de literatuur wordt bovendien gewezen op het belang van richtlijnen inzake het bewaren van bodycambeelden (m.n. op welke manier, hoe lang en welke beelden) zodat vermeden wordt dat bruikbare data verloren gaan of verwijderd worden (zie bijvoorbeeld Barbour, 2017; Maury, 2016), maar tevens richtlijnen inzake het gebruik van de bodycambeelden (bv. wie er toegang toe krijgt en dat de persoon van wie een opname wordt gemaakt steeds inzagerecht dient te hebben; zie bijvoorbeeld Maskaly et al., 2017; Maury, 2016; Newell, 2017). In België is het de Wet op het Politieambt waarin bepalingen zijn opgenomen over de wijze waarop de data bewaard moeten worden, hoe lang de data bewaard blijven en wie toegang kan krijgen tot deze data. Daarnaast wordt verwezen naar de AVG voor de regels m.b.t. de verwerking van de data en de rechten van de burger. Deze regels zijn belangrijk om de privacy van de burger te waarborgen en onrechtmatig gebruik van beeldmateriaal te voorkomen. In deze context is bijvoorbeeld bepaald dat beeldmateriaal twaalf maanden bewaard kan blijven na de registratiedatum (art. 25/6 WPA²¹). Wanneer het materiaal niet bruikbaar is moet het na dertig dagen verwijderd worden. Hoewel deze bepalingen een goede basis vormen om de privacy in het kader van het gebruik van bodycams te garanderen, blijven ze eerder oppervlakkig en onduidelijk. Het blijft immers gissen wanneer materiaal de stempel 'niet bruikbaar' moet krijgen. Het is aan te bevelen dat dergelijke bepalingen verduidelijkt worden zodat er minder ruimte is voor interpretatie. Op deze manier worden de privacy-garanties van de burger versterkt. Het vermijden van inbreuken op het recht op privacy is tevens een belangrijk element om het rechtvaardigheidsgevoel van burgers te vergroten. Inzetten op duidelijke regels met betrekking tot de bewaring van data en de toegang ertoe is dan ook wenselijk.

Tot slot lijkt het ons aangewezen om verder onderzoek naar de thematiek van bodycams te stimuleren. De bodycam is een technologische vernieuwing die nog maar recent zijn intrede deed in het politionele landschap, zeker in België. Verder onderzoek naar de percepties, mogelijkheden en gevaren van het bodycamgebruik moet ervoor zorgen dat beleidsmakers onderbouwde beslissingen kunnen nemen en het beleid op de verwachtingen en noden van de gemeenschap en politiediensten kunnen afstemmen. Een eerste stap in deze richting wordt momenteel gezet in een onderzoek waarbij het huidige kader rond bodycams in kaart wordt gebracht en geanalyseerd. Het project heeft als expliciet doel om

---

²⁰ We merken hierbij graag op dat het geloof in de positieve effecten niet noodzakelijk overeenstemt met eventuele positieve effecten opgemerkt in de praktijk.

²¹ Wet op het politieambt van 5 augustus 1992, B.S. 22 december 1992, 27.124.

aanbevelingen te formuleren inzake de wetgeving rond het gebruik van bodycams (zie Goyvaerts et al., 2021). Verder onderzoek is echter nog steeds nodig. Denk bijvoorbeeld aan onderzoek naar de impact van bodycams op procedurele rechtvaardigheid, dat bij voorkeur plaatsvindt aan de hand van een *mixed-methods design* waarbij op een kwantitatieve wijze wordt gepeild naar de percepties van politie en burger inzake het bodycamgebruik en -beleid, maar ook kwalitatief wordt ingegaan op de onderliggende motivaties voor het nemen van bepaalde beslissingen. Door dergelijk onderzoek te voeren, kunnen politiemensen en burgers betrokken worden bij het vormgeven van een meer concreet beleid. Dit laatste kan het draagvlak van zowel politie als burger immers verhogen, wat op zijn beurt positieve gevolgen kan hebben op het gebruik van bodycams in de praktijk en het wegwerken van eventuele weerstand bij beide doelgroepen. Zelfs wanneer dergelijk onderzoek mogelijk wantrouwen vanwege politiediensten blootlegt, kunnen studies naar dit thema een belangrijke eerste stap zijn om politiemensen ook te sensibiliseren over de voordelen van de bodycam. Naast sensibilisering, kunnen dergelijke studies ook input leveren voor het te voeren bodycambeleid, afgestemd op de noden en verwachtingen van politie en burgers. Dergelijk beleid kan de consistentie in het gebruik van bodycams verhogen en zo een eventueel gevoel van ongelijkheid bij de burgers beperken.

In 2018 startte een onderzoek naar de beslissingsprocessen van lokale politieambtenaren in België. In dit onderzoek wordt nagegaan hoe politiemensen beslissingen nemen en met welke factoren zij daarbij rekening houden. Uit 46 semigestructureerde interviews die werden uitgevoerd in verschillende lokale politiekorpsen blijkt dat de wet- en regelgeving een belangrijke basis zijn voor het nemen van beslissingen. Alle respondenten gaven aan dat zij handelen binnen het wettelijk kader dat van toepassing is in een situatie. Van deze 46 respondenten, verwezen 38 politiemensen spontaan naar deze factor bij de vraag 'wat hun beslissingen beïnvloedt'. In totaal gaven negentien respondenten aan dat dit één van de belangrijkste elementen in hun beslissingsproces is, waarmee de factor 'wet- en regelgeving' hoger scoort dan alle andere factoren die tijdens de interviews aan bod kwamen (Feys et al., 2022). Hieruit kunnen we afleiden dat politieambtenaren, ondanks de discretionaire ruimte die zij in de praktijk hebben, een belangrijke rol toekennen aan de wet- en regelgeving en aangeven binnen dit wettelijk kader te willen handelen. Wanneer we deze bevinding doortrekken naar het gebruik van bodycams, kunnen we ervan uitgaan dat een duidelijk bodycambeleid politieambtenaren hun beslissingen eveneens zal sturen. Zoals reeds eerder beschreven, ontbreekt dergelijk beleid momenteel en is het aan de politieambtenaar in kwestie om – zonder ondersteuning en doorgaans zonder opleiding – beslissingen te nemen inzake bodycamgebruik, waardoor er een relatief grote interpretatieruimte bestaat over het doel van en de manier waarop bodycams gebruikt dienen te worden. Dit artikel biedt echter belangrijke handvaten om een meer concreet bodycambeleid uit te werken, gebaseerd op *good practices* uit andere landen.

5.2 Beperkingen van dit onderzoek

Dit onderzoek is gebonden aan een aantal beperkingen die in acht moeten worden genomen bij het interpreteren van de resultaten. Een *scoping review* maakt per definitie immers een momentopname van (wetenschappelijke) publicaties voor een specifieke periode. Denk bijvoorbeeld aan het onderzoek van Goyvaerts et al. (2021) naar bodycams in België, dat werd gepubliceerd kort nadat de *scoping review* was uitgevoerd. Verder zijn de resultaten van een *scoping review* deels afhankelijk van de beslissingen die worden genomen gedurende de procedure. Immers, iedere keuze die bij het opzetten van de *review* wordt gemaakt, heeft een onvermijdelijke impact op de bronnen die zullen worden gevonden en de selectie tot de *shortlist* halen. Dat blijkt ook uit het ontbreken van een aantal internationale bronnen die interessante conclusies en aanbevelingen bevatten voor het thema van deze *review* (bv. Feeny, 2015; Flight, 2017; Gaub & White, 2020; Lum et al., 2020; Morrow et al., 2016;

White, 2014; White & Malm, 2020; Yokum, 2017). De voorbeelden van ontbrekende publicaties die net werden gegeven, kwamen op één uitzondering na niet voor op de *longlist*. Dit impliceert dat ofwel de kernwoorden²² en databanken²³ opgenomen in het *scoping review protocol* ontoereikend waren, ofwel de inclusie- en/of exclusiecriteria te beperkend. De publicatie van Gaub en White (2020) maakt wel deel uit van de *longlist* maar werd uitgesloten van de *shortlist* omdat de bevindingen te verkennend en algemeen waren en geen input boden voor het beleid inzake bodycams.

Ook grijze literatuur kan heel wat interessante inzichten bieden in deze thematiek en beleidsbeslissingen sturen. Zo verscheen er in 2021 een journalistiek artikel dat het gebruik van bodycams in Brusselse politiezones onder de loep nam door politieambtenaren en experts aan het woord te laten. Hieruit blijkt onder andere dat de meningen binnen de politie nog enigszins verdeeld zijn (Bruzz, 2021). Hoewel dergelijke artikels niet wetenschappelijk onderbouwd zijn, geven ze wel inzage in de mening van politieambtenaren, zij die de bodycam uiteindelijk zullen moeten gebruiken. In het kader van een beleidsgerichte *scoping review* kan dergelijke literatuur interessant zijn om verschillende standpunten in kaart te brengen. Percepties van politiemensen inzake bodycamgebruik kwamen ook aan bod in voormeld onderzoek inzake beslissingsprocessen van lokale politieambtenaren in België. Uit een survey uitgevoerd in het kader van dit project blijkt dat iets minder dan de helft van de deelnemers ervan uitgaat dat er een remmend effect uitgaat van de bodycam (i.e. langer stilstaan bij de te nemen beslissing; Verhage & Feys, 2019). Deze survey werd echter uitgevoerd nog voordat de meeste politiezones bodycams hadden geïmplementeerd, waardoor de antwoorden voornamelijk betrekking hebben op percepties over en niet zozeer op ervaringen met bodycamgebruik.

Een ander nadeel van deze *scoping review* is de beperkte geografische spreiding van de bronnen. De meerderheid van de bronnen op de *shortlist* was immers afkomstig uit de Verenigde Staten (m.n. 47 van de 57 publicaties). Ook Verhage en Feys (2019) komen tot de conclusie dat het beschikbare onderzoek grotendeels terug te vinden is in de Verenigde Staten. Dit wordt in voorliggende *scoping review* nog meer in de hand gewerkt doordat, naast Nederlandstalige bronnen, enkel naar Engelstalige bronnen werd gezocht. Dit leidt mogelijk tot 'gekleurde resultaten' (*bias*) en doet vragen rijzen over de bruikbaarheid van dergelijk onderzoek voor het opmaken van beleidsaanbevelingen. Politiemensen in de Verenigde Staten werken immers in een andere context dan Belgische politieambtenaren, zowel op maatschappelijk vlak als aangaande het wettelijk kader. Ook met betrekking tot de doelstellingen van het gebruik van bodycams worden er verschillen opgemerkt tussen beide landen. Zo lijken bodycams in de Verenigde Staten eerder bedoeld om burgers te beschermen (denk bijvoorbeeld aan geweldsincidenten, *Black Lives Matter*), waar de insteek in België bij de introductie van draagbare camera's eerder lag bij de bescherming van politieambtenaren. Een recent rapport waarin het gebruik van de bodycam in België onder de loep werd genomen vermeldt ook voornamelijk doelstellingen die wijzen op de bescherming van de politiemans of vrouw: "*het geweld tegen politieambtenaren doen dalen (de-escaleren werken); ongegronde klachten tegen politieambtenaren doen dalen; de veiligheid van politieambtenaren verhogen; vergaren van bewijs en de bodycam gebruiken als pedagogisch en didactisch middel*" (Goyvaerts et al., 2021, 80-81).

Verder kunnen we nog enkele kritiekpunten identificeren die een impact hebben op onze bevindingen. Zo werd er in deze *scoping review*, in tegenstelling tot heel wat andere systematische literatuurstudies, niet voor gekozen om uitsluitend op empirisch onderzoek te focussen. Hoewel deze keuze begrijpelijk

---

²² De eerste auteur van dit artikel registreerde ook de kernwoorden die door de auteurs van de publicaties op de *shortlist* werden opgegeven in het artikel zelf. Hieruit werden geen aanvullende kernwoorden geïdentificeerd t.o.v. de gehanteerde kernwoorden. Een groot deel van de opgegeven kernwoorden gaan in op het meer specifieke thema (bv. 'complaints', 'perceptions', 'police attitudes'), andere kernwoorden zijn dan weer net meer algemeen (bv. 'technology').

²³ Twee tijdschriften, gevonden door middel van databanken, waaruit meerdere artikels werden opgenomen in de *shortlist*, zijn bijvoorbeeld 'Surveillance & Society' en 'Criminology & Public Policy'.

is door de beleidsgerichte insteek van de studie, kleurt ook dit de resultaten deels. Wanneer er enkel op empirisch onderzoek wordt gefocust, en dan met name de resultaten zelf, speelt de interpretatie van de betrokken onderzoekers geen rol in de conclusies die worden getrokken. Dat is in deze *review* niet het geval. Doordat (ook) specifiek naar beleidsdocumenten werd gezocht en ook niet-empirische literatuur in aanmerking kwam om opgenomen te worden op de *shortlist*, kan de interpretatie van andere onderzoekers niet volledig worden uitgesloten. Deze beperking wordt versterkt doordat we ook de niet-empirische luiken van de empirisch onderbouwde artikels (bv. de discussiesectie) mee hebben genomen in onze analyses aangezien daar vaak expliciet naar beleidsaanbevelingen werd verwezen. Dit alles maakt dat er deels normatieve invloeden zijn die onze resultaten mee bepaald hebben en daardoor niet als volledig 'objectief' kunnen worden gezien. Voor toekomstige reviews lijkt het dan ook nuttig om deze te beperken tot de empirische resultatensecties van de opgenomen bronnen, om eventuele interpretaties en eerder subjectieve invloeden te vermijden. Daarbij kan verder nog opgemerkt worden dat de aanbevelingen, die doorheen zowel de empirisch onderbouwde als niet-empirische publicaties aan bod kwamen, doorgaans in positieve zin geformuleerd waren. De aanbevelingen werden met andere woorden vaak gebaseerd op de positieve gevolgen van bodycams die uit onderzoek bleken of de manier waarop het beleid inzake bodycams deze positieve aspecten kan stimuleren. De eerder negatieve gevolgen van bodycams of het bodycambeleid kwamen daarbij nauwelijks aan bod en worden zelden gebruikt om aanbevelingen uit te werken. Ondanks dat heel wat aanbevelingen herhaaldelijk terugkwamen, wil dit echter niet zeggen dat er onder alle onderzoekers consensus bestaat over een optimaal bodycambeleid.

6. Conclusie

In dit artikel werd een analyse gemaakt van het Belgische bodycambeleid en werden aanbevelingen geformuleerd om dit beleid verder uit te werken en te optimaliseren. Deze suggesties werden afgeleid uit een *scoping review* naar internationale beleidsaanbevelingen. Een groot deel van deze aanbevelingen is afkomstig uit onderzoek uit de Verenigde Staten (als gevolg van de zoek- en selectiestrategie) en is mogelijk niet rechtstreeks toepasbaar voor of implementeerbaar in het Belgische beleid. We gaan er evenwel vanuit dat ook dat onderzoek leerzaam kan zijn België om enkele belangrijke aspecten van een dergelijk beleid te identificeren.

Door het formuleren van aanbevelingen voor het beleid inzake bodycams willen we beleidsmakers ondersteunen bij de opmaak van het beleid, evenals politieambtenaren in het gebruik van dit technologisch hulpmiddel. In het bijzonder willen we hameren op de nood aan duidelijke richtlijnen om een consistente toepassing te kunnen verzekeren. Zo moet het onder meer duidelijk zijn wanneer de bodycam gebruikt moet worden of wanneer dergelijk gebruik net niet toegelaten is. Verder moet het activatiebeleid duidelijk gekaderd worden, zodat de bodycam steeds de volledige interactie weergeeft. Ook dient er stilgestaan te worden bij praktische implicaties. Denk bijvoorbeeld aan de verplichte waarschuwing die mondeling gegeven dient te worden voordat de bodycam geactiveerd wordt. Het Controleorgaan op de politienele informatie stelde al dat het geven van zo'n waarschuwing niet altijd praktisch haalbaar is (bijvoorbeeld in geval van een confrontatie met tientallen burgers; Controleorgaan op de politienele informatie, 2020). Evenwel adviseren onderzoekers om daar waar het mogelijk is, toch te waarschuwen vooraleer men de bodycam activeert (Goyvaerts et al., 2021). Niet alleen weegt het mogelijke tijdsverlies van de waarschuwing op tegen de transparantie die dergelijke waarschuwing biedt, het kan ook een de-escalerend effect hebben doordat de burger mogelijk rustiger kan worden door het opnieuw opstarten van een dialoog (Goyvaerts et al., 2021). In het kader van een procedureel rechtvaardige behandeling is dergelijke transparantie - indien haalbaar - bovendien van groot belang. Procedureel rechtvaardig optreden vereist immers duidelijkheid over

wanneer en hoe bodycams worden gebruikt. Heldere communicatie hierover is niet alleen een kwestie van hoffelijkheid, maar ook van het respecteren van eenieders belang. Het is echter de vraag of aan het niet (kunnen) voldoen aan de eis tot het geven van een waarschuwing, ook gevolgen moeten worden gekoppeld (Goyvaerts et al., 2021)

Hoewel Goyvaert en collega's (2021) recent een onderzoek gestart zijn naar bodycamgebruik in België, benadrukken we het belang van verder empirisch onderzoek naar dit thema aangezien dergelijke studies nog steeds schaars zijn, zeker in België en de omliggende landen. In de Verenigde Staten is de onderzoekstraditie naar dit thema reeds sterker gevorderd, maar ook daaruit kan geen eenduidig antwoord afgeleid worden in verband met de effecten van bodycams op bijvoorbeeld het gedrag van politie en burgers. We raden aan om kwantitatief en kwalitatief onderzoek te combineren om een algemeen zicht te krijgen op de percepties van alle betrokken actoren enerzijds, maar anderzijds ook meer diepgaande kennis te vergaren over de toepassing van bodycams en diens impact op het politiewerk en het gedrag van de betrokkenen. Dergelijke kennis is onontbeerlijk om een degelijk beleid uit te tekenen dat is afgestemd op de verwachtingen van politie, burgers en andere actoren.

Referenties

- Alpert, G. P., & McLean, K. (2018). Where is the goal line? A critical look at police body-worn camera programs. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 679-688. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12374>
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S., & Henderson, R. (2017). "Contagious accountability": A global multisite randomized controlled trial on the effect of police body-worn cameras on citizens' complaints against the police. *Criminal Justice and Behavior*, 44(2), 293-316. <https://doi.org/10.1177/0093854816668218>
- Ariel, B., Mitchell, R. J., Tankebe, J., Firpo, M. E., Fraiman, R., & Hyatt, J. M. (2020). Using wearable technology to increase police legitimacy in Uruguay: The case of body-worn cameras. *Law & Social Inquiry*, 45(1), 52-80. <http://dx.doi.org/10.1017/lsi.2019.13>
- Barbour, B. X. (2017). Big budget productions with limited release: Video retention issues with body-worn cameras. *Fordham Law Review*, 85(4), 1725-1755.
- Blount, K. (2017). Body worn cameras with facial recognition technology: When it constitutes search. *Criminal Law Practitioner*, 3(4), 61-84.
- Brayne, S., Levy, K., & Newell, B. C. (2018). Visual data and the law. *Law & Social Inquiry*, 43(4), 1149-1163. <https://doi.org/10.1111/lsi.12373>
- Bové, L. (2021, 22 januari). Politie koopt massa extra bodycams. *De Tijd*. <https://www.tomvandepub.be/img/uploads/dt-22.01.2021-300-miljoen-euro-voor-limburgse-relance.pdf>
- Bruzz (2021). *Vijf van de zes politiezones gebruiken bodycams: 'Zelfs activisten zijn nu voorstander'*. https://www.bruzz.be/justitie/vijf-van-de-zes-politiezones-gebruiken-bodycams-zelfs-activisten-zijn-nu-voorstander-2021?fbclid=IwAR3BLK4sRhDVyTlItB4bpx7IyeNJA67UCcRFniE4rRyWmnf_A7odGdMcwhg

- College of Policing (2014). *Body-worn video*. <https://library.college.police.uk/docs/college-of-policing/Body-worn-video-guidance-2014.pdf>
- Controleorgaan op de politionele informatie (2020). *Advies uit eigen beweging naar aanleiding van de bevindingen in het kader van een onderzoek naar het gebruik van bodycams*. <https://www.controleorgaan.be/files/CON19008: Ambtshalve Advies COC Bodycam N.PD F>
- Controleorgaan op de politionele informatie (2021). *Controleorgaan op de politionele informatie*. <https://www.controleorgaan.be/#>
- Cubitt, T. I., Lesic, R., Myers, G. L., Corry, R. (2017). Body-worn video: A systematic review of literature. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 50(3), 379-396. <https://doi.org/10.1177/0004865816638909>
- Decombel, T. (2021). *Bodycam gebruik door de Belgische politiediensten: Een beleidsanalyse*. Masterproef, Universiteit Gent.
- Demir, M., & Kule, A. (2020). The effect of body-worn cameras on satisfaction and general perceptions of police: Findings from a quasi-randomized controlled trial. *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/1477370820905105>
- Demir, M., Braga, A. A., & Apel, R. (2020). Effects of police body-worn cameras on citizen compliance and cooperation: Findings from a quasi-randomized controlled trial. *Criminology*, 19(3), 855-882. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12505>
- Drover, P., & Ariel, B. (2015). Leading an experiment in police body-worn video cameras. *International Criminal Justice Review*, 25(1), 80–97. <https://doi.org/10.1177/1057567715574374>
- Fallik, S. W., Deuchar, R., & Crichlow, V. J. (2020). Body-worn cameras in the post-Ferguson era: An exploration of law enforcement perspectives. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 35, 263-273. <https://doi.org/10.1007/s11896-018-9300-2>
- Feeney, M. (2015). Watching the watchmen: Best practices for police body cameras. *Policy Analysis*, 782. Cato Institute.
- Feys, Y. (2021). Criminological scoping reviews in the course of a student assignment: Methodological considerations. *In review*.
- Feys, Y., Boels, D., & Verhage, A. (2017). Sensitivity analysis in a scoping review on police accountability: Assessing the feasibility of reporting criteria in mixed studies reviews. In K. Hannes, A. Heylighen, B. Dierckx de Casterlé, F. Truyen & A. Declercq (Eds.), *ECQI 2017 proceedings: Quality and reflexivity in qualitative inquiry* (pp. 114-126). KU Leuven NQRL.
- Feys, Y., Van Thienen, B., Van den Bulck, S., Van Poucke, K., Torreele, R., Van Damme, A., De Sterck, M., Michiels, S., Muyshondt, P., & Verhage, A. (2022). The complexity of police decisions: A collaborative study on police decision-making in Belgium. *Policing: A Journal of Policy & Practice*. *In review/press*.
- Feys, Y., & Verhage, A. (2018) Critical appraisals: Een meerwaarde in het kader van scoping reviews? *Panopticon*, 39(3), 254-269.

- Flight, S. (2017). *De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk: Een internationaal literatuuronderzoek*. Politie & Wetenschap.
- Flight, S. (2019). Opening up the black box: Understanding the impact of bodycams on policing. *European Law Enforcement Research Bulletin*, 47-59.
- Freund, K. (2015). When cameras are rolling: Privacy implications of body-mounted cameras on police. *Columbia Journal of Law and Social Problems*, 49(1), 91–134.
- Gaub, J. E., & White, M. D. (2020). Open to interpretation: Confronting the challenges of understanding the current state of body-worn camera research. *American Journal of Criminal Justice*, 45(5), 899-913. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09518-4>
- Gimbel, V. N. (2016). Body cameras and criminal discovery. *Georgetown Law Journal*, 104(6), 1581-1610.
- Glasbeek, A., Alam, M., & Roots, K. (2020). Seeing and not-seeing: Race and body-worn cameras in Canada. *Surveillance & Society*, 18(3), 328-342. <https://doi.org/10.24908/ss.v18i3.13259>
- Goetschel, M., & Peha, J. M. (2017). Police perceptions of body-worn cameras. *American Journal of Criminal Justice*, 42(4), 698–726. <https://doi.org/10.1007/s12103-017-9415-5>
- Goyvaerts, V., Maesschalck, J., & Seron, V., (2021). *Mogelijkheden en uitdagingen bij het gebruik van de bodycam door de geïntegreerde politie*. FOD Binnenlandse Zaken.
- Gramagila, J. A., & Phillips, S. W. (2018). Police officers' perceptions of body-worn cameras in Buffalo and Rochester. *American Journal of Criminal Justice*, 43(2), 313–328. <https://doi.org/10.1007/s12103-017-9403-9>
- Guzik, K., Sesay, A., Oh, O., Ramirez, R., & Tong, T. (2021). Making the material routine: A sociomaterial study of the relationship between police body worn cameras (BWCs) and organisational routines. *Policing and Society*, 31(1), 100–115. <https://doi.org/10.1080/10439463.2019.1705823>
- Henstock, D., & Ariel, B. (2017). Testing the effects of police body-worn cameras on use of force during arrests: A randomised controlled trial in a large British police force. *European Journal of Criminology*, 14(6), 720–750. <https://doi.org/10.1177/1477370816686120>
- Houwing, L., & van Eck, G. J. R. (2020). Police bodycams as eurveillance tools? Reflections on the debate in the Netherlands. *Surveillance & Society*, 18(2), 284-287. <https://doi.org/10.24908/ss.v18i2.13925>
- Huff, J., Katz, C. M., & Hedberg, E. C. (2020a). A randomized controlled trial of the impact of body-worn camera activation on the outcomes of individual incidents. *Journal of Experimental Criminology*. <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09448-5>
- Huff, J., Katz, C. M., Webb, V. J., & Hedberg, E. C. (2020b). Attitudinal changes toward body-worn cameras: Perceptions of cameras, organizational justice, and procedural justice among volunteer and mandated officers. *Police Quarterly*, 23(4), 547-588. <https://doi.org/10.1177/1098611120928306>

- Jennings, W. G. (2018). Cops and cameras: Lights, camera, action! *Criminology & Public Policy*, 17(3), 643–648. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12375>
- Jennings, W. G., Fridell, L. A., Lynch, M., Jetelina, K. K., & Reingle Gonzalez, J. M. (2017). A quasi-experimental evaluation of the effects of police body-worn cameras (BWCs) on response-to-resistance in a large metropolitan police department. *Deviant Behavior*, 38(11), 1332–1339. <https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1248711>
- Joh, E. E. (2016). Beyond surveillance: Data control and body cameras. *Surveillance & Society*, 14(1), 133-137. <http://dx.doi.org/10.24908/ss.v14i1.6286>
- Jones, K. A., Crozier, W. E., & Strange, D. (2017). Believing is seeing: Biased viewing of body-worn camera footage. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 460-474. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.007>
- Koen, M. C., Willis, J. J., & Mastrofski, S. D. (2019). The effects of body-worn cameras on police organization and practice: A theory-based analysis. *Policing and Society*, 29(8), 968-984. <https://doi.org/10.1080/10439463.2018.1467907>
- Lawrence, D. S., & Peterson, B. E. (2020). How do body-worn cameras affect the amount and makeup of police-initiated activities? A randomized controlled trial in Milwaukee Wisconsin. *Journal of Experimental Criminology*, 16(4), 481–503. <https://doi.org/10.1007/s11292-019-09385-y>
- St. Louis, E. S., Saulnier, A., & Walby, K. (2019). Police use of body-worn cameras: Challenges of visibility, procedural justice, and legitimacy. *Surveillance & Society*, 17(3/4), 305-321.
- Lippert, R. K., & Newell, B. C. (2016). Introduction: The privacy and surveillance implications of police body cameras. *Surveillance & Society*, 14(1), 113-116.
- Lum, C., Stoltz, M., Koper, C. S., & Scherer, J. A. (2019). Research on body-worn cameras: What we know, what we need to know. *Criminology & Public Policy*, 18(1), 93–118. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12412>
- Lum, C., Koper, C. S., Wilson, D. B., Stoltz, M., Goodier, M., Eggins, E., Higginson, A., & Mazerolle, L. (2020). Body-worn cameras' effects on police officers and citizen behavior: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 16(3), 1-40. <https://doi.org/10.1002/cl2.1112>
- Martain, B. R., Harinam, V., & Ariel, B. (2021). Linking body worn camera activation with complaints: The promise of metadata. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 54(2), 143-159. <https://doi.org/10.1177/0004865820976190>
- Maesschalck, J. (2019). Creatief met complementariteiten, contradicties en onhaalbaarheden. Een verkenning van vier wegen naar een betere politiezorg. *Cahiers Politiestudies*, 4(53), 13-30.
- Maskaly, J., Donner, C., Jennings, W. G., Ariel, B., & Sutherland, A. (2017). The effects of body-worn cameras (BWCs) on police and citizen outcomes: A state-of-the-art review. *Policing: An International Journal*, 40(4), 672–688. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-03-2017-0032>
- Mateescu, A., Rosenblat, A., & Boyd, D. (2016). Dreams of accountability, guaranteed surveillance: The promises and costs of body-worn cameras. *Surveillance & Society*, 14(1), 122-127. <http://dx.doi.org/10.24908/ss.v14i1.6282>

- Maury, K. J. (2016). Police body-worn camera policy: Balancing the tension between privacy and public access in state laws. *Notre Dame Law Review*, 92(1), 479–512.
- McCluskey, J. D., Uchida, C. D., Solomon, S. E., Wooditch, A., Connor, C., & Revier, L. (2019). Assessing the effects of body-worn cameras on procedural justice in the Los Angeles Police Department. *Criminology*, 57(2), 208-236. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12201>
- Moore, M. A. (2015). The next stage of police accountability: Launching a police body-worn camera program in Washington, D.C. *Seattle Journal for Social Justice*, 14(1), 145-186.
- Morrow, W. J., Katz, C. M., & Choate, D. E. (2016). Assessing the impact of police body-worn cameras on arresting, prosecuting, and convicting suspects of intimate partner violence. *Police Quarterly*, 19(3), 303-325. <https://doi.org/10.1177/1098611116652850>
- Newell, B. C. (2017). Collateral visibility: A socio-legal study of police body camera adoption, privacy, and public disclosure in Washington State. *Indiana Law Journal*, 92(4), 1329-1399.
- Palmer, D. (2016). The mythical properties of police body-worn cameras: A solution in the search of a problem. *Surveillance & Society*, 14(1), 138-144. <http://dx.doi.org/10.24908/ss.v14i1.6287>
- Pickering, J. C. (2020). Officers' perceptions regarding the unexpected effects of body-worn cameras. *Policing: An International Journal*, 43(2), 390–402. <https://doi.org/10.1108/pijpsm-09-2019-0153>
- Pyo, S. (2020). Contingency factors explaining policy adoption: Body-worn camera policy across US states. *Policy Sciences*, 53, 413-435. <https://doi.org/10.1007/s11077-020-09398-9>
- Ready, J. T., & Young, J. T. N. (2015). The impact of on-officer video cameras on police-citizen contacts: Findings from a controlled experiment in Mesa, AZ. *Journal of Experimental Criminology*, 11, 445-458. <https://doi.org/10.1007/s11292-015-9237-8>
- Saulnier, A., St. Louis, E., & McCarty, W. (2019). Procedural justice concerns and support for BWCs: Turning the lens to officer perceptions. *Policing*, 42(4), 671-687. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-09-2018-0137>
- Saulnier, A., Lahay, R., McCarty, W. P., & Sanders, C. (2020). The RIDE study: Effects of body-worn cameras on public perceptions of police interactions. *Criminology*, 19(3), 833-854. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12511>
- Sommers, R. (2016). Will putting cameras on police reduce polarization? *The Yale Law Journal*, 125(5), 1304-1362.
- Sousa, W. H., Coldren, J. R. Jr., Rodriguez, D., Braga, A. A. (2016). Research on body worn cameras: Meeting the challenges of police operations, program implementation, and randomized controlled trial designs. *Police Quarterly*, 19(3), 363-384. <https://doi.org/10.1177/1098611116658595>
- St. Louis, E., Saulnier, A., & Walby, K. (2019). Police use of body-worn cameras: Challenges of visibility, procedural justice, and legitimacy. *Surveillance & Society*, 17(3/4), 305–321. <https://doi.org/10.24908/ss.v17i3/4.8649>

- Stalcup, M., & Hahn, C. (2016). Cops, cameras, and the policing of ethics. *Theoretical Criminology*, 20(4), 482-501. <https://doi.org/10.1177/1362480616659814>
- Taylor, E. (2016). Lights, camera, redaction... Police body-worn cameras: Autonomy, discretion and accountability. *Surveillance & Society*, 14(1), 128-132. <http://dx.doi.org/10.24908/ss.v14i1.6285>
- Taylor, E., & Lee, M. (2019). Points of view: Arrestees' perspectives on police body-worn cameras and their perceived impact on police-citizen interactions. *The British Journal of Criminology*, 59(4), 958-978. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz007>
- Thomas, E. (2017). The privacy case for body cameras: The need for privacy-centric approach to body camera policymaking. *Columbia Journal of Law and Social Problems*, 50(2), 191-228.
- Thompson, P. S., Peterson, B. E., & Lawrence, D. S. (2020). Community perceptions: Procedural justice, legitimacy and body-worn cameras. *Policing: An International Journal*, 43(3), 495-509. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-10-2019-0161>
- Timan, T. (2016). The body-worn camera as a transitional technology. *Surveillance & Society*, 14(1), 145-149. <http://dx.doi.org/10.24908/ss.v14i1.6281>
- Todak, N., Gaub, J. E., & White, M. D. (2018). The importance of external stakeholders for police body-worn camera diffusion. *Policing: An International Journal*, 41(4), 448-464. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-08-2017-0091>
- Vanherle, M. (2013, 26 mei). Discussie over bodycam na schietpartij Marollen. *VRT NWS*. https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2013/05/26/discussie_over_bodycamnaschietpartijmarollen-1-1639962/
- Verhage, A., & Boels, D. (2017). Critical appraisal of mixed methods research studies in a systematic scoping review on plural policing: Assessing the impact of excluding inadequately reported studies by means of a sensitivity analysis. *Quality & Quantity*, 51(4), 1449-1468.
- Verhage, A., & Feys, Y. (2019). Bodycams en (integer) politieel optreden. In D. Collier (Ed.), *Technologie, ethiek en beleid* (pp. 107-121). Politeia.
- Wallace, D., White, M. D., Gaub, J. E., & Toda, N. (2018). Body-worn cameras as a potential source of depolicing: Testing for camera-induced passivity. *Criminology*, 56(3), 481-509. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12179>
- White, M. D. (2014). *Police officer body-worn cameras: Assessing the evidence*. Office of Community Oriented Policing Services.
- White, M. D., & Malm, A. (2020). *Cops, cameras, and crisis: The potential and the perils of police body-worn cameras*. NYU Press.
- White, M. D., Todak, N., & Gaub, J. E. (2017). Assessing citizen perceptions of body-worn cameras after encounters with police. *Policing: An International Journal*, 40(4), 689-703. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-07-2016-0105>

- White, M. D., Todak, N., & Gaub, J. E. (2018). Examining body-worn camera integration and acceptance among police officers, citizens, and external stakeholders. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 649–677. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12376>
- Willems, F. (2013, 25 mei). Politie schiet man dood in de Marollen. *VRT NWS*. https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2013/05/25/politie_schiet_mandoodindemarollen-1-1639520/
- Wooditch, A., Uchida, C. D., Solomon, S. E., Revier, L., Connor, C., Shutinya, M., McCluskey, J., & Swatt, M. L. (2020). Perceptions of body-worn cameras: Findings from a panel survey of two LAPD divisions. *American Journal of Criminal Justice*, 45(3), 426–453. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09517-5>
- Yokum, D., Ravishankar, A., & Coppock, A. (2017). *Evaluating the effects of police body-worn cameras: A randomized controlled trial*. The Lab @ DC.

Wet- en regelgeving

- Verordening (EU) 2016/679 van het Europees parlement en de raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van richtlijn 95/46/EG.
- Wet op het politieambt van 5 augustus 1992, *B.S.* 22 december 1992, 27.124.
- Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *B.S.* 16 april 2018, 33.691.